

Jagoda MARDEŠIĆ, Pascale CHEVALIER
(u suradnji s E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, M. BONAČIĆ MANDINIĆ,
M. TOPIĆ, M. ČAUŠEVIĆ, S. GIOANNI, E. MORVILLEZ,
M. GAULTIER, L. FIOCCHI, B. PENDER)

PRELIMINARNI IZVJEŠTAJ O HRVATSKO-FRANCUSKIM
RADOVIMA U SALONI (2003.)*
EPISKOPALNI CENTAR – ORATORIJ A

CROATIAN-FRENCH RESEARCHES AT SALONA
PRELIMINARY REPORT (YEAR 2003)
EPISCOPAL GROUP – ORATORIO A

UDK: 904: (497.5 Solin) "652"
904: 738 (497.5 Vid) "652"
Izvorni znanstveni članak
Priljeno: 30. 12. 2003.
Odobreno: 31. 1. 2004.

Jagoda Mardešić
HR, 21000 SPLIT
Arheološki muzej
Zrinsko-Frankopanska 25
Pascale Chevalier
F-63037 CLERMONT-FERRAND
Faculté des Lettres
Université Blaise Pascal - Clérmont-Ferrand II
29 boulevard Gergovia

U radu se donosi izvještaj o rezultatima istraživanja u Oratoriju A. Opisane su sonde u dvjema prostorijama Oratorija A i u zapadnom dvorištu. Analizira se keramika iz gornjih slojeva u sondama, u središnjoj prostoriji i u dvorištu. Sitni nalazi, a posebno keramika i novac, pokazali su da se popločanje u središnjoj prostoriji, kao i fontana, ne mogu datirati ranije od 5. st. Donosi se i katalog odabranih keramičkih ulomaka iz obiju sonda, i to iz najmlađeg sloja.

Članovi hrvatske stručne ekipe bili su: J. Mardešić, E. Višić-Ljubić, M. Topić, M. Bonačić Mandinić, M. Bilić (arheolozi), voditelj tehničke dokumentacije B. Pender i arhitekt M. Čorić. Francuski tim su činili: P. Chevalier, E. Morvillez, Stéphane Gioanni (École Française de Rome), M. Gaultier

* Kao i proteklih godina, iskopavanja vodi Arheološki muzej u Splitu, a francuski kolege sudjeluju u znanstvenoj obradbi.

i M. Čaušević (arheolozi), L. Tallah, DEA d'histoire ancienne, Université d'Aix-en-Provence i L. Fiocchi, Université de Clérmont-Ferrand II (studenti).

Ekipa fizičkih radnika varirala je oko tri-četiri člana.

Nastavljen je rad na sistematizaciji fotodokumentacije i tehničke dokumentacije, kao i na analizi stratigrafskih odnosa sačuvanih zidova. Pregledan je cijeli fotoarhiv u Arheološkom muzeju u Splitu. Pregledom tehničke dokumentacije i fotodokumentacije ustanovili smo da istraživanja nisu bila obavljena ispod popločanja I.109 u prostoriji I.1 (prostorija s polukružnom klupom u zapadnom dijelu) te smo odlučili podignuti vapnenačke ploče i sondirati ispod njih.

U prethodnim dvjema sezonama istraživanja su bila ograničena na uklanjanje recentnoga nasipa (godina 2000.) i dokumentaciju ranije istraženih i nanovo zasutih prostora koji nisu bili dokumentirani (godina 2002.).¹

Sondiranje je provedeno na više mjesta, i to u prostoriji I.1, u prostoriji I.3 u zapadnom dvorištu I.6, i to kod fontane I.601, u sjeverozapadnom uglu dvorišta I.6 u prostoru omeđenom kasnoantičkim zidovima I.802 i I.803, u kanalu akvedukta III iznad kojega su podignuti navedeni zidovi te u jugoistočnom uglu dvorišta. Nastavljeni su i radovi u sjevernoj prostoriji I.2.

Sonda u prostoriji I.2

Radovi u prostoriji I.2 bili su koncentrirani na jugozapadni dio prostora. Odlučeno je da stariji (istočni) dio prostorije I.2 neće biti istraživan ove godine dok se barem djelomično ne ispita zapadni dio za koji smo, na temelju rezultata prošlogodišnjih istraživanja, pretpostavili da je mlađi. Postavljena je sonda dimenzija 9,5x2 m uza sjeverni zid (I.101) prostorije I.1. (Sl. 1) To je prostor koji je bio prekriven betonskom pločom kojoj je razina bila na 21,3 m n/v, a ove godine se kopalo do dubine od 2,5 m. Sondiranje na tom mjestu nije završeno, ali je bilo moguće uočiti brojne građevinske zahvate i izmjene u prostoru. Prostorija I.2 je veliki prostor dimenzija 15,28x5,27-5,48 metara, a njezin konačan izgled je uspostavljen izgleda dosta kasno. Nastala je dodavanjem triju zidova sjevernom zidu I.101 prostorije I.1. Jasno je vidljivo da je istočni zid prostorije I.2 (zid I.102) »naslonjen« na istočni kontrafor prostorije I.1, odnosno da je sagrađen kasnije. Ista situacija se ponavlja sa zidom I.203, tj. zapadnim zidom prostorije I.2. (Sl. 2) Zid koji sa sjeverne strane zatvara prostoriju I.2 ima dva kontrafora. Sva tri zida (I.101, I.202 i I.203) su uža od zidova prostorije I.1.

Prilikom istraživanja u kolovozu i rujnu 2003. u sondi u sjevernom dijelu prostorije I.2 pronađeni su ostaci zidova koji su pripadali ranijim fazama

¹ MARDEŠIĆ, CHEVALIER 2003: 375-397

gradnje, tj. prethodili su izgradnji prostorije I.2.² Vjerojatno prilikom treće pregradnje zid I.201 (sjeverni zid prostorije I.2) je produžen na istok, iznad starijeg zida, koji je možda pripadao prvom domusu, a moguće je i da je taj prostor bio sjeverno dvorište koje je pripadalo građevini s kontraforima I.1.

Zid I.203 zatvara prostoriju I.2 na zapadnoj strani. Prostori II.2 i II.3 (između zida I.203 i gradskih zidina) su dvije manje prostorije četvrtastih tlorisa koje se nalaze na višoj razini i možda im je prostor I.2 služio kao podrum. U njih se ulazilo kroz dvorište s fontanom I.6, i to preko dobro sačuvana stubišta II.1. N. Cambi smatra da se, barem u početku, stanovalo u toj kući, a spuštalo se stubištem do ulaza na zapadnoj strani prostora I.1.³ Tanka podnica na visini od 19,75 m n/v možda odgovara toj organizaciji prostora. U zidu I.203 su otvorena vrata od kojih je sačuvan prag (I.214), a u sjevernom profilu sonde su vidljivi temelji za stube kojima se kroz vrata silazilo u prostor I.2. U jami, koja je identificirana prošle godine (US I. 200009), uza zid s kontraforima I.101, i ove godine su nalaženi ostaci mozaika s velikim keramičkim teserama,⁴ keramika, ali i velika količina životinjskih i ptičjih kostiju kao i školjaka (kamenice i dagnje) - očito ostaci jela. Pronađen je i mali brončani novac iz 5. st. koji nije moguće točno identificirati. I u toj sondi pronađeni su ostaci podnice I.209 koja je uočena prilikom sondiranja 2003. u sjevernom dijelu prostorije I.2.⁵ U sloju iznad, ali ispod razine podnice I.209, pronađeno je dosta kamenih odbitaka preostalih nakon klesanja kamena, a koji su ovdje bačeni najvjerojatnije nakon zidanja nekog od zidova na zapadu. Na istoj visini (nešto istočnije) nađeno je i obrađeno kamenje. Možda se radi o ostatku zidova koji su odbačeni prilikom rušenja starijih struktura u prostoru I.2. Otvoreno je, iako ne u potpunosti, sjeverno lice zida I.101 koji je imao 5 kontrafora. (Sl. 1) Nalazi u sondi, zajedno s nalazima otkrivenim prošle godine, upućuju na zaključak da je u sklopu Oratorija A postojao prostor za jelo. W. Gerber je pretpostavio da je prostor smješten sjeverozapadno od prostorije I.2, tj. između njezina sjeverozapadnoga ugla i gradskih zidina, bila kuhinja.⁶ Isto je tako moguće pretpostaviti da je negdje u sklopu ili u neposrednoj blizini postojao mozaički pod sastavljen od tesera većih dimenzija. Taj pod je u jednom od, očito brojnih, preuređenja i pregradnji skinut. Kao prostor za deponiranje korišten je južni

² MARDEŠIĆ, CHEVALIER 2003: 382, Plan 3, slike 6 i 7

³ CAMBI 1991: 481

⁴ Ovdje je potrebno napomenuti da su u svim sondama, iskopanima kako prošle tako i ove godine, pronalažene tesere manjih dimenzija izrađene od bijelog kamena koje, zbog manjih dimenzija, sigurno nisu bile dio istoga poda.

⁵ MARDEŠIĆ, CHEVALIER 2003: 382

⁶ FORSCHUNGEN IN SALONA I, 1917: 127, Fig. 229. Prostorija je označena brojem VIII.

dio prostorije I.2 u kojoj je, kako je ranije spomenuto, pronađen i obrađen kamen. Razina poda u prostoriji I.2 je u kasnoj antici (vjerojatno u jednom od posljednjih preuređenja, ako ne i u posljednjem) podignuta. Tome bi odgovarala činjenica koju posebno ističe B. Gabričević da su vrata I.204 (vrata u istočnom dijelu zida I.201) naknadno zazidana.⁷

Keramika pronađena u sondi je kasnoantička - najvećim dijelom se radi o ulomcima amfora tipa «spatheion» i amfora tipa Almagro 54/Keay LIV/LRA 4. Te se amfore datiraju od sredine 4. do kraja 6. st. (spatheion), odnosno od kraja 4. do kraja 6. st. (LRA 4).⁸ Česti su bili i nalazi staklenih stopica s prstenastim rubom koje su pripadale čašama na nozi, kaležima ili zavjetnim luminima. Na Mediteranu su u uporabi od 4. do 8. st.⁹

Sonda u prostoriji I.1

Nastavljena su istraživanja u prostoriji I.1. Sonda je postavljena u jugoistočnom dijelu prostorije (I.1b) ispred istočnih vrata I.107, te istočno i zapadno od njih (Sl. 3). Osim vapnenačkih ploča, u istočnom dijelu prostora podignuta je i južna kamena greda koja je bila baza pregrade. Ta pregrada je odvajala prostor s polukružnom klupom od ostatka prostorije - prema prihvaćenim tumačenjima odvajala je prostor za svećenstvo od dijela u kojem su bili vjernici. Ploče i greda su ležale na rastresitom sloju I.10005 koji je činila tamnija smeđa zemlja, sitni kamen i malo žbuke. Tu je pronađen brončani novac Konstantina I. (335.-337.?).

U prostoru I.1, pred vratima I.107, otkrivena je piscina (I.408) koja je, za razliku od one ispred vrata I.118, pravokutna oblika. (Sl. 4) Sačuvani su tubuli pravokutna presjeka koji obrubljuju piscinu čije je dno (i njegova nadmorska visina) identično dnu polukružne piscine (I.506) - oba dna čini kamena ploča. Eksedre (istočna I.409 i zapadna I.506) su povezane i građene su istovremeno. Topli zrak je dolazio iz pravokutnih prostorija na jugu (I.4 i I.5), koje su godine 1917. imale dobro sačuvan sustav suspenzure.¹⁰

Sa sjeverne strane eksedri položen je kanal I.121 koji se pruža u smjeru istok-zapad. Dno kanala popločano je tegulama. (Sl. 5) Kanal na istočnom rubu zida, koji zatvara piscine, naglo skreće prema sjeveru. Izgleda da je taj dio kanala položen iznad jednoga starijeg zida koji se protezao u smjeru sjever-jug i bio, po svemu sudeći, stariji od piscina i prostorije I.1. Taj zid se prisljanja

⁷ GABRIČEVIĆ 1987: p. 356

⁸ Isti tipovi su bili pronađeni i prošle godine. KEAY 1984: 281, 219

⁹ BULJEVIĆ 2002: p. 171, kat. br. 25; ISINGS 1957: p. 139, 111

¹⁰ FORSCHUNGEN IN SALONA I, 1917: p. 124., Fig. 229

na temelj zida koji se nalazi ispod južnog zida (I.103) prostorije I.1 (radi se o zidu koji je pripadao građevini koja je prethodila Oratoriju A). Kanal I.121 se istočno od piscine I.506 spajao s kanalom I.116 pod šiljastim kutom tvoreći slovo Y. U ispuni (I.10002) kanala I.121 nađeni su ulomci tegula, nešto kamena i ptičjih kostiju.

U sondi ispod tamnoga sloja humusa i trave (I.10008) bio je sloj I.10007 debljine od 37 do 40 cm. Sastojao se od svjetlije smeđe zemlje s nešto malih ulomaka žbuke, keramike, sitnijeg kamena, manjih tesera bijele boje i životinjskih kostiju. Ulomci keramike su manjih dimenzija, osim ulomaka tegula i tubula kvadratična presjeka koji odgovara presjeku tubula sačuvanih u objema piscinama. Očito je da se radi o sloju koji je nastao nakon rušenja piscina. U tom sloju pronađena su tri komada brončanoga novca: jedan je iz 4. st., ali ga se ne može točno identificirati, jedan Valentinijana II. (375.-392.) i novac Gracijana (378.-382.). Nalazi keramike iz sloja I.10007 su brojni - ukupno je pronađeno 3287 ulomaka. Najbrojniji su ulomci amfora (920),¹¹ egejskih lonaca i kaserola (679), afričke crveno glačane keramike - stolno posuđe (379), afričke crveno glačane keramike - posude za kuhanje (239), posuda za spremanje hrane i ulomci vrčeva (201), grube lokalne keramike (127), keramike tankih stijenki - primjerci finije i grublje fakture,¹² istočne B sigillate (45), svjetiljaka (41), ulomci tegula (35), terra sigillata (17), crijepa (10), ulomci bojene keramike - vjerojatno vrčeva (7), tubula (6), te po jedan ulomak glazirane i pompejansko crvene keramike. (T. 1, 1) Neidentificirano je 511 komada.

Taj sloj je na nekoliko mjesta bio ispresijecan kamenjem (sloj I.10009) koje je ispunjalo i prekrivalo 4 od 7 rupa promjera od 40 do 5 cm. Osim kamena, rupe je ispunjao i sloj crne rastresite zemlje (I.10010). Dvije najveće su bile promjera 40 i 35 cm, a dubina im je bila oko 25 cm (I.10013 i I.10014). Dna rupa su ulazila u zdravicu, tj. tupinu. Rupe su možda bile iskopane prilikom gradnje prostorije I.1 i u njih su bili zabodeni drveni kolci ojačani kamenjem. Dimenzijama i oblikom se izdvaja najveća, osma, jama (I.10012) koja se nalazi u blizini temelja zida iznad kojega je podignut južni zid prostorije I.1. Ona je elipsasta oblika dimenzija 80x50 cm i dubine 60 cm. Stijenke jame bile su okomito usječene u tupinu, a dno je bilo ukošeno. Ta jama je bila ispunjena slojem I.10007. Vjerojatno se radi o tragu ukopa osovine dizalice koja je služila za podizanje kamena za zidove i svod kojim je bio nadsvodjen taj prostor. (Sl. 6)

¹¹ U ovaj broj su uključene i amforiske (MRA 3).

¹² TOPIĆ 2003: p. 190, bilj. 40. Kolegica M. Topić te dvije vrste keramike tankih stijenki označava kao A-fina keramika i B-keramika grublje fakture.

Po cijeloj površini sonde je ispod sloja I.10007 uočen sloj žute dosta tvrde zemlje (I.10011) s tek pokojim ulomkom keramike. Taj sloj je bio debeo 4-5 cm i prethodio je zdravici (tupini). U zdravici su uočeni vrlo plitki ostaci izdužene udubine - «kanala» (I.10015) koji je iz smjera sjeveroistoka vodio nešto zapadnije od najveće rupe, ali ne i do nje. (Sl. 7)

Sonda u prostoriji I.3

Manja sonda u južnoj prostoriji (I.3) pokazala je da je tu bio prefurnij. Prilikom konstrukcije prefurnija probijen je otvor (I.305) u zidu I.303 - to je zapadni zid prostorije, a na njega je sa zapadne strane (unutar prostorije I.4) prislonjen zid I.401. Sonda u zapadnom dijelu prostorije I.3 dala je nalaz podnice od nabijene zemlje (I.307) s tragovima gorenja te trag zida I.303 ispod otvora (I.305) prefurnija. (Sl. 8) Taj prostor je bio ranije istražen i zatrpan. Zanimljivo je da, iako je sigurno da je prostorija bila prekopavana (odmah iznad podnice nađeni su recentni nalazi, a zemlja iznad je bila sipka i rastresita), W. Gerber taj prostor tumači kao svlačionicu.¹³ Možda se tu istraživalo tek prilikom posljednjih Dyggveovih radova 1949/50. godine. Činjenica da je zid I.303 naknadno probijen dodatna je potvrda ranijeg zaključka da je termalno postrojenje uvedeno u zgradu naknadno, tj. da nije bilo dio izvorne graditeljske nakane.¹⁴

Obje sonde - ona južno od južnoga zida Oratorija A (zid I.103) i sonda sjeverno od njega, potvrdile su da je južni zid Oratorija A bio građen na starijem zidu čiji su temelji ukopani u zdravicu. (Sl. 9)

Sonde u dvorištu I.6

Zapadno dvorište (I.6) se pruža od zapadne fasade prostorije I.1 (Oratorija A) do kanala akvedukta (akvedukt III) koji je položen odmah uz gradske zidine. Sa sjeverne strane dvorišta su stube II.1 kojima se dolazilo do prostorija II.2 i II.3. Južna granica dvorišta nije, bar za sada, potpuno jasna. Na zapadnoj strani (uza zid I.104) te na sjevernoj strani dvorišta (uza stepenice II.1) je sačuvano popločanje I.604. (Plan 1)

Skinute su dvije manje vapnenačke ploče uz bazu fontane I.601 koja se nalazi u osi prostora I.1 (Oratorij A). Sondiranje je tu počelo na prostoru sjeverno od baze fontane da bi se proširilo na prostor istočno i zapadno od

¹³ FORSCHUNGEN IN SALONA I, 1917: p. 122., Fig. 229

¹⁴ MARDEŠIĆ, CHEVALIER 2003: p. 382, Pl. 4, Sl. 8

fontane. Svrha je bila, osim utvrđivanja stratigrafije i datacije, kako fontane tako i cijelog dvorišta, razriješiti način na koji je fontana dobivala vodu.

Baza fontane I.601 je masivna vapnenačka ploča dimenzija 1x1,05 m. Ona nije potpuna - na južnoj strani nedostaje dio baze koja je vjerojatno bila pravokutna oblika. Nije moguće utvrditi je li tu bila u sekundarnoj uporabi ili je dio koji nedostaje odlomljen nakon što je fontana prestala funkcionirati. Sjeverni, istočni i zapadni rub baze su uzdignuti čineći tako okvir nižemu središnjem dijelu. Južni rub nedostaje. Uzdignuti rub baze je na istoj nadmorskoj visini kao i sačuvano popločanje I.604 (18,32 m n/v). U središtu se nalazi kvadratično udubljenje u kojemu je okrugla rupa, a do nje (izvan udubljenja i postavljena dijagonalno u odnosu na njega) još jedna rupa manjeg promjera. Treća rupa je probušena kroz istočni uzdignuti rub baze. Baza je postavljena dijagonalno preko kanala (I.602 - zapadni dio i I.603 - istočni dio) položenoga u smjeru sjeverozapad - jugoistok, a koji se pruža od zida I.802 do jugozapadnog kontrafora građevine I.1 (Oratorija A), odnosno do jugoistočnog ugla dvorišta s fontanom - dvorište I.6. Zapadnim dijelom kanala (I.602) voda je dolazila do fontane, dok je istočni dio kanala (I.603) služio za odvođenje vode. (Sl. 10) Konstruiran je istovremeno kad je zasut i zaravnjen prostor dvorišta I.6 i sagrađene stube II.1. Oba kraka kanala imala su dno od tegula - u zapadnome (I.602) nije sačuvano, osim na manjem dijelu, dok je u istočnome, odvodnom kraku (I.603) dobro sačuvano.

U sondi postavljenoj u jugoistočnom uglu dvorišta I.6 pronađen je pravokutni «kolektor» I.606 dimenzija 34x38 cm i dubine 1 m. (Sl. 11) Na južnoj stijenci «kolektora» I.606, na dubini od 80 cm nalazi se pravokutan otvor kroz koji je voda otjecala prema jugu slijedeći prirodan pad terena. Kolektor I.606 zatvara kanal I.116 (time i kanal I.121) koji je dovodio vodu do obiju piscina (I.506 i I.408).

U sondi kod fontane pronađeni su slojevi nasipa koji je jako debeo (1,4 m) i koji sadrži ispremiješani materijal (najvećim dijelom keramika) koji se datira od 1. do 5./6. st. Istraživanja tu nisu završena jer se pri iskopavanju nije stiglo do zdravice. Gornji sloj (US. 60001) je debeo 80 cm, a u njemu je pronađeno 2146 ulomaka keramike. Od njih brojem prevladavaju ulomci amfora (405 ulomaka), zatim afričke crveno glačane keramike - stolno posuđe (202), egejski lonci i kaserole (167), posude za spremanje hrane i ulomci vrčeva (86), afrička crveno glačana keramika - posude za kuhanje (77), gruba lokalna keramika (51), keramika tankih stijenki - primjerci finije i grublje fature (40), istočna B sigillata (19), svjetiljke (14), terra sigillata (4), tegule (4) i 1 ulomak rimske glazirane keramike te 1 ulomak tubula. (T. 1, 2) Neidentificirano je 1017 ulomaka. Većina ulomaka je malih dimenzija i ne spajaju se (osim tri-četiri ulomka). Ta činjenica, uz veliki vremenski raspon pronađene keramike, govori da je taj sloj nastao u kasnoj antici i da je tada možda došlo do uređenja

(nivelacije) zemlje u dvorištu. Uočljiva je velika zastupljenost kuhinjskog posuđa. Najmlađa keramika u gornjem sloju nasipa (I.60001) datira se od sredine 4. do kraja 6. st. Nalazi keramike i zatvaranje opskrbe vodom maloga termalnog sustava u sklopu građevine I.1 govore u prilog kasnoj dataciji fontane.

Fontana I.601 je dobivala vodu iz akvedukta III koji se pruža uz gradske zidine.¹⁵ (Sl. 12) Akvedukt je bio pokriven velikim vapnenačkim pločama od kojih su neke podignute u kasnoj antici i ugrađene u zapadni dio supstrukcije stubišta II.1. Dno i bočne strane kanala, također, čine vapnenačke ploče. Sjeverozapadni ugao (prostor I.8) dvorišta I.6 je omeđen sa zapadne strane gradskim zidinama, sa sjeverne dijelom stuba II.1 južnim zidom prostora II.3, sa zapada zidom I.802 i s juga zidom I.803, koji je od 1917. godine gotovo potpuno propao.¹⁶ Konstrukcija koja zatvara taj prostor je vrlo kasna - zid I.802 se naslanja na stubu II.1, a podignut je iznad popločanja I.604. To popločanje je postavljeno najranije u 5. st. jer se tako datiraju najmlađi nalazi iz sloja US. 60001, a sigurni smo da tu nije bilo ranijih istraživanja koja su mogla poremetiti stratigrafsku situaciju.

Paralelno sa zidom I.802, iznad zapadnoga zida kanala akvedukta III, postavljen je sarkofag - očito u sekundarnoj uporabi. (Sl. 12) Služio je kao bazen u koji se ulijevala voda koja je iz kanala podizana vodeničkim kolom. (T. 2) Na ploči, koja se nalazila iznad istočnoga zida kanala akvedukta, vidljiv je trag osovine kola, a isti takav trag vidi se i na zapadnoj strani kanala. (Sl. 13) Na zapadnoj bočnoj strani sarkofaga vidljivi su zaobljeni utori nastali kao rezultat trenja vodeničkog kola o meki vapnenac od kojega je izrađen sarkofag. Dno i donja polovica bočnih ploča kanala akvedukta (III) prekriveni su debelim slojem kamenca koji je ispod vodeničkog kola nešto plići, odnosno kanal je na tom mjestu dublji. Istočna, bočna strana sarkofaga je na spoju dna i stijenke probušena. Ta rupa se nalazi točno u smjeru kanala I.602. Zahvaljujući nalazu ulomaka tubula u prostoru između zida I.802, kao i u otvoru pri dnu istoga zida, moguće je rekonstruirati cijev sastavljenu od tubula kojom je voda dopremana do kanala I.602 i njime do fontane. Razlika u nadmorskoj visini između dna sarkofaga i fontane omogućila je da se voda podiže iznad baze fontane. Zidovi I.802 i I.803 podignuti su kasnije oko vodeničkog kola i sarkofaga, i to na način da je kroz otvor u zidu I.802 osigurana daljnja opskrba fontane vodom.

Sondiranje je započelo i na prostoru južno od «kolektora» I. 606 gdje su odmah ispod plitkoga sloja humusa otkriveni ostaci podnice i tragovi kamenih ploča. Tu je pronađen još jedan kanal u smjeru istok-zapad, koji je išao od

¹⁵ Akvedukt je proučavao Gerber u FORSCHUNGEN IN SALONA I, 1917: pp. 129-130, te KATIĆ 1999: pp. 59-63.

¹⁶ FORSCHUNGEN IN SALONA I, 1917: p. 125., Fig. 229. Taj prostor je na planu označen kao VII, a sam zid nema posebnu oznaku.

akvedukta na zapadnoj strani. Započelo je i čišćenje masivne konstrukcije (I.901) na južnoj strani građevine I.1. Ta konstrukcija se s juga naslanja na zapadni dio zida I.103, i to na način da zatvara prostor između dvaju kontrafora. Ona dopire do otvora u zidu (I.108) i za sada je nejasna njezina namjena. Tu će radovi biti nastavljeni iduće godine, isto kao i radovi u sjevernom aneksu Oratorija A (prostorija I.2).

Zaključci nakon istraživanja 2003.¹⁷

Istraživanja su pokazala da su neki od radnih zaključaka iz prethodne godine neodrživi, a neki ostaju nepromijenjeni:

1. Prva faza - Postojala je pravokutna zgrada ispod istočnog dijela prostorije I.1, zatim istočni dio zida I.201, te temelji polukružna oblika u budućem istočnom hodniku (I.7).

U 2.-3. stoljeću postojala je «velika zgrada» (domus)? koju zaobilaze vodovod i zidine iz 170. godine.

2. Druga faza - Podignuta je prostorija I.1 (Oratorij A) sa zidovima debelim jedan metar i ojačanima kontraforima. Prostorija je bila nadsvođena. Toj fazi pripada i prostorija I.3 na jugu, hodnik I.7 i kuća s dvorištem ili vrtom na istok od građevine I.1 (sektor VI), kao i istočna trećina zida I.201 koja se produžava dalje na istok (sektor VI).

Te promjene dogodile su se vjerojatno oko početka 4. stoljeća ili nešto ranije - u svakom slučaju nakon početka 3. stoljeća (u sjeverni zid Oratorija A ugrađena je stela koja se datira u kraj 2. ili početak 3. stoljeća).

3. Treća faza - Dodane su prostorije na jugu (I.4 i I.5) s hipokaustom i dvjema piscinama (I.408 i I.506) koje su podignute u prostoru I.1, a u južnom zidu Oratorija A je probijen otvor (I.118). Prostorija I.3 je pretvorena u prefurnij, i to na način da je probijen otvor (I.305) u njezinu zapadnome zidu (I.303). Uza zapadno lice toga zida je dodan zid 401.

Kanalom I.121 voda se dovodi iz smjera sjeveroistoka.

U 4. stoljeću građevini s kontraforima je dodan mali privatni termalni sklop.

4. Četvrta faza - U prostoriji I.2 su poduzete brojne građevinske promjene, dodani su prostori II.2 i II.3 te stuba II.1. Zazidana su vrata između prostorija I.1 i I.2.

¹⁷ Istraživanja nisu završena i svjesni smo činjenice da će se neki od zaključaka mijenjati.

Eksedre I.409 i I.510 su srušene, a piscine (I.408 i I.506) zatrpane kao i hipokausti u prostorijama I.4 i I.5. Postavljena je nova podnica koja odgovara razini podnice u prostoriji I.1. Jedan zid i možda vrata s nadvratnikom, s križem(?), podignuti su iznad zida I.505. Prag u vratima I.107 je spušten na nižu razinu.

Istovremeno s gradnjom polukružne klupe I.111 postavljene su ploče nove podnice (I.109 i I.110).

U toj fazi pregradnje su možda otvorena vrata I.113 prema hodniku I.7 na istočnoj strani građevine.

Zapadno dvorište I.6 je popločano, postavljena je fontana koja je vodu dobivala izravno iz akvedukta. Voda je podizana pomoću vodeničkog kola.

U 5. i 6. stoljeću se termalni sklop stavlja izvan funkcije i ruši. Uređuje se dvorište I.6 u koje se postavlja fontana. S kanala akvedukta su podignute pokrivnice (ugrađene su u stube II.1) i voda se s njega vodeničkim kolom podiže kako bi opskrbljivala fontanu.

5. Peta faza - Promjene u prostoriji I.2 se događaju na višoj razini, dodaje se stubište koje vodi od prostora II.2 do povišene razine podnice prostora I.2.

Gradi se prostor II.4, buše se bunari u prostoru II.3 i u terasi sjeverno od prostora I.2 radi vađenja vode iz kanala akvedukta.

Vodeničko kolo se zaštićuje izgradnjom dvaju zidova (I.802 i I.803).

Postavlja se cisterna na sjevernom kraju hodnika I.7 - ispod kanala akvedukta.

Te promjene događaju se u 7. stoljeću - učvršćuje se građevina, a posebno su učestali zahvati vezani uz opskrbu vodom.

Sama zgrada s kontraforima (Oratorij A) najbližu paralelu ima upravo u Saloni. Radi se o Anastazijevu mauzoleju na Marusincu. Oratorij A nema kriptu, ali gradnja sa zidovima širokima jedan metar, koji su ojačani kontraforima, podsjeća na Anastazijev mauzolej koji se datira oko 300. godine.¹⁸ Na Kapljuču je tzv. «memoria nord» ojačana kontraforima. Brønsted je smatrao da pripada posljednjoj fazi cemeterijalnoga sklopa na Kapljuču.¹⁹ E. Dyggve je datira ranije - oko 300. godine.²⁰

Tehnika gradnje uglova je specifična: u zidove koji se spajaju ne uvlači se svaki drugi kamen već svaki četvrti ili peti. Ista tehnika je primijenjena pri gradnji bazilike urbane koja se datira u početak 5. stoljeća. U zidove su ugrađene brojne spolije od kojih se izdvaja ulomak stele koji se datira u kraj

¹⁸ FORSCHUNGEN IN SALONA III, 1939: pp. 6 i 10-12, Abb. 5 i 16

¹⁹ RECHERCHES A SALONE I 1928: pp. 53, 60-61

²⁰ DYGGVE 1996: pp 75 i 78

2. ili početak 3. stoljeća.²¹ Sve navedeno govori u prilog dataciji građevine s kontraforima (Oratorij A) u 3. ili u početak 4. stoljeća, a ne ranije.

Rezultati sondiranja u Oratoriju A su razjasnili situaciju s manjim termalnim kompleksom koji nije pripadao izvornoj graditeljskoj zamisli, kao što se to ranije mislilo. Terme su u građevinu s kontraforima uvedene kasnije da bi u sljedećoj promjeni namjene prostora bile porušene i zasute.

Nalazi u sondama unutar prostorije I.1 i u dvorištu s fontanom pokazuju da se datacija polukružne klupe i fontane mora pomaknuti, i to najranije u 5. stoljeće.

KATALOG IZDVOJENIH KERAMIČKIH NALAZA²²

Sonda u prostoru I.1 - sloj 10007 (T. III)

1. I.10007. 1

D. 23 cm;

Opis: Ulomak zaobljena oboda koji pada prema dolje. Na obodu je sačuvan dio stiliziranoga vegetabilna ukrasa izveden tehnikom barbotin. Keramika je tvrdo pečena, crvene boje i bez vidljivih primjesa. Premaz se nalazi na objema stranama stijenke i tamniji je od keramike.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 3 B;

Datacija: 75.-150.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 21-25, Fig. 2).

2. I.10007. 2

D. 24 cm;

Opis: Ulomak oboda i maloga dijela stijenke kaserole. Obod je širok i uzdignut prema gore. Keramika je smeđesive boje, dobro pečena. Sadrži primjese crne boje i tinjac.

Tip: egejska kaserola;

Datacija: druga polovina 1. do sredine 3. st.;

Podrijetlo: egejska regija - Fokeja;

(ISTENIČ 1988: pp. 99-100, T. 3, 1.; ISTENIČ, SCHNEIDER 2000: 341-342).

3. I.10007. 3

D. 27 cm;

Opis: Ulomak oboda i stijenke kaserole. Obod je profiliran s unutrašnje strane. Keramika je svijetlocrvene boje s tamnijim premazom na unutrašnjoj strani stijenke. Dobro je pečena i nema vidljivih primjesa. Na vanjskoj strani stijenke nema premaza i sive je boje.

²¹ MARDEŠIĆ, CHEVALIER 2003: pp. 382-3

²² Za ovaj izvještaj su odabrani ulomci koji ilustriraju cijeli vremenski raspon u kojemu se datira keramika iz slojeva I.60001 i I.10007. Crteže su izradili Z. Podrug i I. Vukšić.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 23B/Lamboglia 10A;

Datacija: sredina 2. do kraja 4. st.;²³

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 45-48, Fig. 7; ATLANTE I 1981: p. 217, Tav. CIV 10-11; ŠIMIĆ-KANAET 2003: p. 155, T. 15. 4).

4. I.10007. 4

D. 32,4 cm;

Opis: Ulomak prema unutra zakrivljena oboda kao i dijela stijenke zdjele. Keramika je dobro pečena s nešto bijelih primjesa. Crvene je boje s tamnijim premazom na unutrašnjoj strani stijenke. Vanjska strana je sive boje.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 181;

Datacija: druga polovina 2. st. do polovine 3. st.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 200-201, Fig. 35).

5. I.10007. 5

D. 25 cm;

Ulomak oboda i dijela stijenke kaserole. Obod je zadebljan, a na vrhu ima utor za bolje nalijeganje poklopca. Unutrašnja strana stijenke je narebrena. Keramika je svijetlocrvene boje, a vanjska strana stijenke je siva. Keramika je dobro pečena i sadrži nešto kalcita.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 197; Atlante I «Ostia III»;

Datacija: kraj 2. do kraja 4. st.;²⁴

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 209-10, Fig. 36; ATLANTE I 1981: pp. 218-9, Tav. CVII, 6-7).

6. I.10007. 6

Opis: Ulomak malih dimenzija – sačuvan je dio oboda i stijenke posude. Obod je zadebljan na vrhu, a na prijelazu oboda u stijenku (s unutrašnje strane) je rebro. Keramika je s unutrašnje strane crvene boje, a s vanjske sive. Sadrži kalcit.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 184;

Datacija: 2. ili 3. st.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 203-04, Fig. 35; ATLANTE I 1981: pp. 223-4, Tav. CIX, 9-10).

7. I.10007. 7

D. 31,2 cm;

Opis: Ulomak oboda trokutasta presjeka i vrlo maloga dijela stijenke. Keramika je svijetlocrvene boje s premazom koji je tamnije nijanse. Premaz je bio na objema

²³ Hayes tu formu datira od sredine 2. do ranog 3. st.: HAYES 1972: p. 48, Fig. 7; datacija u Atlante I se produžuje do kraja 4. st.; ATLANTE I 1981: p. 217, Tav. CVI 10-11.

²⁴ Hayes tu formu datira od kraja 2. do sredine 3. st.: HAYES 1972: 209-10, Fig. 36.; u kasnijim radovima vrijeme uporabe te kaserole produžuju do kraja 4. ili početka 5. st. (ATLANTE I 1981: pp. 218-9, Tav. CVII, 6-7).

stranama stijenke. Keramika je dobro pečena i nema vidljivih primjesa.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 61 B/Lamboglia 53bis;

Datacija: 380./390.-450.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 100-107, Fig. 16-17; ATLANTE I 1981: pp. 83-4, Tav. XXXIV, 8).

8. I.10007. 8

Opis: Ulomak ramena amfore. Sačuvan je dio koji je narebren. Keramika je crvenosmeđe boje i sadrži nešto tinjca. Dobro je pečena.

Tip: Keay LIV B;

Datacija: kraj 4. do druge polovine 6. st.;

Podrijetlo: regija oko Gaze;

(KEAY 1984: pp 278-285).

9. I.10007. 9

Opis: Ulomak vrata i donjega dijela ručke amfore. Keramika je crvene boje i dobro je pečena. Nema vidljivih primjesa.

Tip: prema položaju ručaka i dijametru vrata radi se ili o tipu Keay XXV (spatheion) ili Keay XXVI;

Datacija: rano 4. do 6. st.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(KEAY 1984: pp. 184-220).

10. I.10007. 10

D. 25 cm;

Opis: Ulomak zadebljana oboda i dijela stijenke poklopca/zdjele. Keramika je crvene boje s premazom nešto tamnije nijanse. Sačuvan je na objema stranama. Keramika je dobro pečena i sadrži primjese crne i bijele boje.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Atlante I;

Datacija: 320.-440.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(ATLANTE I 1981: p. 212, Tav. CIV, 8).

11. I.10007. 11

D. 27 cm;

Opis: Ulomak zadebljana i prema dolje «obješena» oboda i dijela stijenke poklopca/zdjele. Keramika je crvene boje s premazom tamnije nijanse. Premaz je bio samo s vanjske strane stijenke. Keramika je dobro pečena i sadrži primjese bijele boje.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Atlante I;

Datacija: 320.-440.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(ATLANTE I 1981: p. 213, Tav. CV, 5).

12. I.10007. 12

Opis: Gornji dio nosa svjetiljke - tzv. *firma* svjetiljka. Na nosu su tragovi gorenja. Keramika je smeđecrvene boje s premazom. Dobro je pečena i nema vidljivih primjesa.

Tip: Loeschcke X;

Datacija: 1./2. st.;
(GUALANDI GENITO 1986: pp. 257-268).

13. I.10007. 13

Opis: Dio dna *firma* svjetiljke. Sačuvan je dio pečata sa slovima CRE/SCES/. Keramika je oker boje s tamnijim premazom. Nema vidljivih primjesa.

Datacija: 1./2. st.;
(GUALANDI GENITO 1986: p. 311).

Sonda kod fontane - sloj 60001 (T. IV)

1. I.60001.1

D. 9,2 cm;

Opis: Gotovo potpuno sačuvan poklopac amfore (nedostaje dio oboda). Rađen je na preši, četvrtast držak je oštećen. Od dvaju nasuprotnih uglova drška pa do oboda se pružaju dva reljefna «rebra». Keramika je žutozelene boje, dobro pečena i sadrži nešto sivih i crnih primjesa.

Datacija: 1. st.;
(ŠIMIĆ-KANAET 2003: pp. 159-160, T. 20).

2. I.60001. 2

D. dna 3,4 cm;

Opis: Dio dna i stijenke posude (zdjelice) manjih dimenzija. Sačuvan je dio dna koje stoji na prstenastoj nožici i dio stijenke koja se ljevkasto širi prema gore. Keramika je narančaste boje i sadrži dosta tinjca. Meke je fakture. Premaz je narančast, ali tamnije nijanse od keramike. Tip: Istočna sigillata B; zbog toga što je sačuvano samo dno i dio stijenke, nije moguće točno odrediti formu – najvjerojatnije se radi o formi Hayes 36 ili Hayes 74 A;

Datacija: sredina 1. st. do kraja prve četvrtine 2. st.;
Podrijetlo: zapadna obala Male Azije;
(ATLANTE II 1985: p. 60, Tav. XIII, 6 (forma 36); TOPIĆ 2003: p. 192, kat. br. 183;
ŠIMIĆ-KANAET 2003: p. 122, kat. br. 105 i 113).

3. I.60001. 3

Opis: Mali ulomak oboda i dijela stijenke zdjele. Obod je zadebljan, a na stijenci odmah ispod oboda je profiliran pojas ukrašen urezima izvedenim kotačićem. Keramika je dobro pečena, s malo bijelih primjesa. Keramika je crvene boje s nešto tamnijim premazom koji je sačuvan na objema stranama stijenke.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 9A;

Datacija: 80./90. do 160.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika.

4. I.60001. 4

D. 7,8 cm;

Opis: Ulomak oboda posude tankih stijenki. Obod je ljevkast, a na stijenci, na prijelazu iz vrata u stijenku ima reljefan pojas («collarino»). Keramika je sivosmeđe boje, dobra pečenja. Sadrži nešto tinjca i bijelih primjesa.

Tip: keramika tankih stijenki;

Datacija: 2. st.;
Podrijetlo: Mala Azija;
(HAYES 2000: p. 292, Fig. 20, 4).

5. I.60001. 5

D. 21 cm;

Opis: Ulomak oboda i stijenke kaserole. Obod je profiliran s unutrašnje strane. Keramika je svijetlocrvene boje s tamnijim premazom na unutrašnjoj strani stijenke. Dobro je pečena i sadrži nešto primjesa bijele boje. Na vanjskoj strani stijenke nema premaza i sivocrvene je boje.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 23B/Lamboglia 10A;

Datacija: sredina 2. do kraja 4. st.;²⁵

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 45-48, Fig. 7; ATLANTE I 1981: p. 217, Tav. CIV 10-11; ŠIMIĆ-KANAET 2003: p. 155, T. 15. 4).

6. I.60001. 6

D. dna 17 cm;

Opis: Donji dio stijenke i dna kaserole. Sačuvano je oštro profilirano rebro koje odvaja stijenku od narebrena dna. Keramika je dobro pečena s nešto bijelih primjesa. Boja keramike je crvena s tamnijim premazom na unutrašnjoj strani stijenke. Vanjska strana stijenke je sive boje.

Tip: kao kat. br. 5. Radi se o dvjema posudama jer je stijenka posude pod kat. br. 5 deblja;

Datacija: vjerojatno 3. st.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 45-48, Fig. 7; ATLANTE I 1981: p. 217, Tav. CIV 10-11; ŠIMIĆ-KANAET 2003: p. 155, T. 15. 4).

7. I.60001. 7

D. 21 cm;

Opis: Ulomak oboda i malog dijela stijenke kaserole. Obod je širok i uzdignut prema gore. Keramika je crvene i sive boje, dobro je pečena, s crnim i s nešto primjesa bijele boje.

Tip: egejska kaserola;

Datacija: druga polovina 1. do sredine 3. st.;

Podrijetlo: egejska regija - Fokeja;

(ISTENIČ 1988: pp. 99-100, T. 3, 1.; ISTENIČ, SCHNEIDER 2000: 341-342).

8. I.60001. 8

D. 25 cm;

Ulomak oboda i dijela stijenke kaserole. Obod je zadebljan, a na vrhu ima utor za bolje nalijeganje poklopca. Unutrašnja strana stijenke je narebrena. Keramika je

²⁵ Hayes tu formu datira od sredine 2. do ranoga 3. st.: HAYES 1972: p. 48, Fig. 7; datacija u Atlante I se produžuje do kraja 4. st.: ATLANTE I 1981: p. 217, Tav. CVI 10-11.

svijetlocrvene boje, a vanjska strana stijenke je siva. Keramika je dobro pečena i sadrži nešto kalcita.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 197; Atlante I «Ostia III»;

Datacija: kraj 2. do kraja 4. st.;²⁶

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: 209-10, Fig. 36.; ATLANTE I 1981: pp. 218-9, Tav. CVII, 6-7).

9. I.60001. 9

D. 15,5 cm;

Opis: Ulomak prema unutra zakrivljena oboda kao i dijela stijenke zdjele. Keramika je dobro pečena s nešto bijelih primjesa. Crvene je boje s tamnijim premazom na unutrašnjoj strani stijenke. Vanjska strana je sive boje.

Tip: afrička crveno glačana keramika, forma Hayes 181;

Datacija: druga polovina 2. st. do polovine 3. st.;

Podrijetlo: sjeverna Afrika;

(HAYES 1972: pp. 200-201, Fig. 35).

10. I.60001. 10

D. 8,5 cm;

Opis: Ulomak oboda i stijenke zdjelice. Sačuvan je dio figuralna prikaza. Keramika je oker boje sa smeđim premazom. Dobro je pečena, bez vidljivih primjesa.

Tip: korintska zdjelica;

Datacija: sredina 2. do kraja 3. st.;

Podrijetlo: Korint;

(ATLANTE I 1981: 255, Tav. CXXIX, 4).

11. I.60001. 11

Opis: Ulomak ramena i diska svjetiljke - *firma* svjetiljka. Keramika je crvenosmede boje, dobro pečena i bez vidljivih primjesa. Svjetiljka je bila premazana tankim premazom.

Tip: *firma* svjetiljka;

Datacija: 1./2. st.;

Podrijetlo: sjevernoitalsko;

(TOPIĆ 2003: pp. 195-196, kat. br. 429-451; ŠIMIĆ-KANAET 2003: p. 158, T. 17. 1).

12. I.60001. 12

D. 14 cm;

Opis: Ulomak oboda i vrata amfore. Obod je trokutasta presjeka. Keramika je crvene boje dok je površina vanjskoga dijela stijenke oker boje. Dobro je pečena i sadrži dosta bijelih primjesa.

Tip: Keay XXV B/C;

Datacija: kraj 3./početak 4. st. do sredine 5. st.;

²⁶ Hayes tu formu datira od kraja 2. do sredine 3. st. HAYES 1972: 209-10, Fig. 36.; u kasnijim radovima vrijeme uporabe te kaserole produžuju do kraja 4. ili početka 5. st. (ATLANTE I 1981: pp. 218-9, Tav. CVII, 6-7).

Podrijetlo: sjeverna Afrika;
(KEAY 1984: pp. 184-121).

13. I.60001. 13

D. 8 cm;

Opis: Ulomak oboda i ramena amfore. Unutrašnja strana oboda je ljevkasta. Keramika je oker boje s dosta neravnom površinom stijenke. Meko je pečena s bijelim primjesama.

Tip: Keay LIV B;

Datacija: kraj 4. do druge polovine 6. st.;

Podrijetlo: regija oko Gaze;

(KEAY 1984: pp 278-285).

14. I.60001. 14

Opis: Ručka amfore s dijelom vrata i ramena. Keramika je narančaste boje s nešto bijelih primjesa. Dobro je pečena.

Tip: prema obliku ručaka vjerojatno se radi o tipu Keay LIII/LRA 1;

Datacija: prva polovina 5. do sredine 7. st.;

Podrijetlo: istočni Mediteran;

(KEAY 1984: pp. 268-278).

LITERATURA

ATLANTE I 1981

Atlante I, Enciclopedia dell'arte antica, Atlante delle forme ceramiche, vol. I, Roma 1981.

ATLANTE II 1985

Atlante II, Enciclopedia dell'arte antica, Atlante delle forme ceramiche, vol. II, Roma 1985.

BULIĆ 1986

Bulić, F., Po ruševinama stare Salone, (ur. E. Marin), Split, 1986. (prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 79).

BULJEVIĆ 2002

Buljević, Z., Stakleni inventar s Erešovih, Šiljegovih i Popovih bara u Vidu, VAHD 94, Split, 2002., pp. 167-193.

CAMBI 1991

Cambi, N., Antička Salona – zbornik radova (N. Cambi ur.), Uvod i Pogovor, Split, 1991. pp. 7-36, 443-507,

CARRARA 1850

Carrara, F., Topografia e scavi di Salona, Trieste, 1850.

DYGGVE 1996

Dyggve, E., Povijest salonitanskog kršćanstva (ur. N. Cambi, T. Marasović), Split, 1996.

FORSCHUNGEN IN SALONA I – III

Egger, R., Gerber, W., Wien 1917, 1926, 1939.

GABRIČEVIĆ 1987

Gabričević, B., Najstariji kršćanski oratorij u Saloni, Studije i članci o religijama i kultovima antičkog svijeta, Split, 1987, pp. 259-277.

GUALANDI GENITO 1986

Gualandi Genito, M. C., Le lucerne antiche del Trentino, Trento, 1986.

HAYES, J. W. 2000

Hayes, J. W., From Rome to Beiruth and beyond: Asia Minor and eastern Mediterranean trade connections, RCRF, 36, pp. 285-296.

HAYES, J. W. 1972

Hayes, J. W., Late Roman Pottery, London, 1972.

ISINGS 1957

Isings, C., Roman Glass from dated Finds, Groningen/Djakarta, 1957.

ISTENIČ 1988

Istenič, J., Kuhinjsko posude egejskih tipova na nalazištu Rodik – nekropola Pod Jezerom, Diadora 10, 1988., pp. 99-110.

ISTENIČ, SCHNEIDER 2000

Istenič, J., Schneider, G., Aegean Cooking Ware in the Eastern Adriatic, RCRF, 36, 2000.

KATIĆ 1999

Katić, M., Salonitanski vodovod, Dioklecijanov akvedukt, (J. Belamarić ur.), Split, 1999, pp. 59-63.

KEAY 1984

Keay, S., J., Late Roman Amphorae in the Eastern Mediterranean, BAR, 196, 1984.

MARASOVIĆ 1998

Marasović, T., Il complesso episcopale salonitano nel VI-VII secolo, Acta XIII Congressus internationalis archaeologiae christianae, (E. Marin i N. Cambi ur.), Split-Roma, 1998. pp. 1003-1014.

MARDEŠIĆ, CHEVALIER 2003

Mardešić, J., Chevalier, P. (u suradnji s E. Višić-Ljubić, M. Čaušević, M. Gauthier, Chr. Goddard, E. Moravillez, B. Pender), Preliminarni izvještaj o hrvatsko-francuskim radovima u Saloni (2000., 2002.). Episkopalni centar - Oratorij A, VAHD 95/2002, 2003, pp. 375-397.

RECHERCHES A SALONE I, II

Brøndsted, J.; Dyggve, E.; Weilbach, F., Copenhagen 1928., 1933.

SALONA I 1994

Collection de l'École Française de Rome n° 194/1, Sculpture architecturale, (N. Duval, E. Marin dir.), Rome-Split, 1994.

SALONA II 1995

Collection de l'École Française de Rome n° 194/2, P. Chevalier, Ecclesiae Dalmatiae, (N. Duval, E. Marin dir.), Rome-Split, 1995.

SALONA III 2000

Collection de l'École Française de Rome n° 194/3, Manastirine, Établissement préromain, nécropole et basilique paléochrétienne, (N. Duval, E. Marin ur.), Rome-Split, 2000.

ŠIMIĆ-KANAET 2003

Šimić-Kanaet, Z., Keramika, Tilurium I, Istraživanja 1997. – 2001. (ured. M. Sanader), Zagreb, 2003., pp. 109-166.

TOPIĆ 2003

Topić, M. Stolno posude i glinene svjetiljke iz Augusteuma Narone, VAHD 95/2002, 2003, pp. 183-343.

CROATIAN-FRENCH RESEARCHES AT SALONA
PRELIMINARY REPORT (YEAR 2003)
EPISCOPAL GROUP – ORATORIO A

(S u m m a r y)

The systematisation of photo and technical documentation continued as well as the analysis of stratigraphic correlations of the preserved walls. The complete photo archives in the Archaeological Museum in Split were examined. With technical and photo documentation examination, we established that there had been no research under the pavement I.109 in the room I.1 (the room with semi-circular bench in the western part) and therefore decided to lift the lime slab and to research underneath. Trench excavations started near the fountain in the western yard (I.6). Research excavations were conducted in both the northern room (I.2) and room I.3.

The work in room I.2 was concentrated to its south-western part. It was decided that the older (eastern) part of the room I.2 would not be researched that year, in 2003, before the western part was at least partly examined. Based on the results of the 2002-year excavations, we concluded that the western part was built after the eastern part. The trench of 9.5 x 2 metres was placed along the northern wall (I.101) of the room I.1. In the pit identified in 2002 (US I. 200009), along the wall with buttresses I.101, mosaic remains with large ceramics *tesserae* were found in 2003 too, ceramics, and big quantities of animal and bird bones, sea shells (oysters and mussels) – obviously remains of meals. Small bronze coins from the 5th century were also found, however, they could not be precisely identified. In this trench the remains of floor I.209 were found as well, which was noticed during the trenching in 2002 in the northern part of the room I.2. The finds in the trench, together with the finds excavated in 2002, indicate that a dining place was a part of the 'Oratorio A'. W. Gerber assumed that the room situated to the north of the room I.2 i.e. between the north-western corner I.2 and the city walls had been a kitchen. It was also possible to assume that somewhere within or in the very vicinity used to be a mosaic floor made of *tesserae* of large dimensions. This floor was removed in one of the obviously frequent re-arrangements and partitions. The ceramics found in the trench belong to the late Roman period. They are mainly fragments of amphora type *spatheion* and amphora type *Almagro 54/Keay LIV/LRA 4*. These amphorae are dated from mid 4th to the end of 6th century (*spatheion*), and from the end of 4th to the end of 6th century (*LRA 4*). Glass feet with ring-like edge were also frequent finds belonging to glasses on foot, chalices or votive lamps. They were used in the Mediterranean between the 4th and the 8th centuries.

Excavations in room I.1 continued. A trench was placed in the south-eastern part of room (I.1b) in front of eastern door I.107 and to the east and to the west from it. Besides the lime slabs in the eastern part of the room there was also a southern slab that was a base of the partition. This partition divided the room with semi-circular bench from the rest of the room. According to the accepted explanations it divided the room for the clergy from the part where the laity was. The slabs, including the southern slab, were lying on the loose layer I.10005 that consisted of dark brown soil, small stone and some mortar. Bronze coins of Constantine I (335-337?) were found here. In the layer I.10007 a big quantity of ceramics dated from 1st to 5-6th c. was found, as well as the coins from the end of 4th c. In room I.1, in front of door I.107, a *piscina* (I.408) in a rectangular shape was excavated, unlike the one in front of door I.118. Traces of scaffolds raised during the erection of the building were

found in the subsoil. The smaller trench in southern room (I.3) indicated that there had been a *praefurnium*.

The trench in yard I.6 near the fountain was set with the aim to determine the time when the fountain had been built and how it was supplied with water. Ceramics in the layer I.60001 (upper layer) could be dated between 1st and 5-6th c. This indicated that the fountain should be dated later than previously assumed. The fountain received water from the aquaeduct near which a sarcophagus was placed. Watermill wheel was put in place of the lifted slabs that used to cover the aquaeduct. By means of the watermill wheel, water was lifted to the sarcophagus and flew towards the fountain down the canal.

Conclusions after the excavations of 2003

The research showed that some of the working conclusions from the previous year, i.e. 2002, were untenable, and some stayed the same:

1. Phase One – There was a rectangular building under the eastern part of room I.1, the eastern part of wall I.201, and the foundation of semi-circular shape in the eastern corridor-to-be (I.7).

In 2-3rd c. there was a “large building” (domus)? bypassed by aquaeduct and walls from the year 170.

2. Phase Two – The room I.1 (Oratorio A) was built with one-meter thick walls and fortified with buttresses. The room was vaulted. Room I.3 in the south, corridor I.7 and the house with a yard or garden to the south of the building I.1 (sector VI) as well as the eastern third of the wall I.201 that continues further to the east (sector VI) also belong to this phase.

These changes are likely to have happened in the beginning of 4th c., or somewhat earlier – in any case after the beginning of 3rd c. (a stela dated in the end of 2nd c. or the beginning of 3rd c. was built in the northern wall of the ‘Oratorio A’).

3. Phase Three – Rooms in the south (I.4 and I.5) with hypocaust and two piscinae (I.408 and I.506) raised in place I.1 were added, and in the southern wall of the ‘OratorioA’ a hole (I.118) was made. Room (I.3) was converted into *praefurnium* by making hole (I.305) in its western wall (I.303). Next to the western surface of the wall, another wall (401) was added. Water was supplied from the north-east through canal (I.121).

In 4th c. a small private thermal structure was added to the building with buttresses.

4. Phase Four – Numerous construction changes occurred in room (I.2). Rooms (II.2) and (II.3) were added as well as stairs (II.1). The door was walled up between rooms I.1 and I.2.

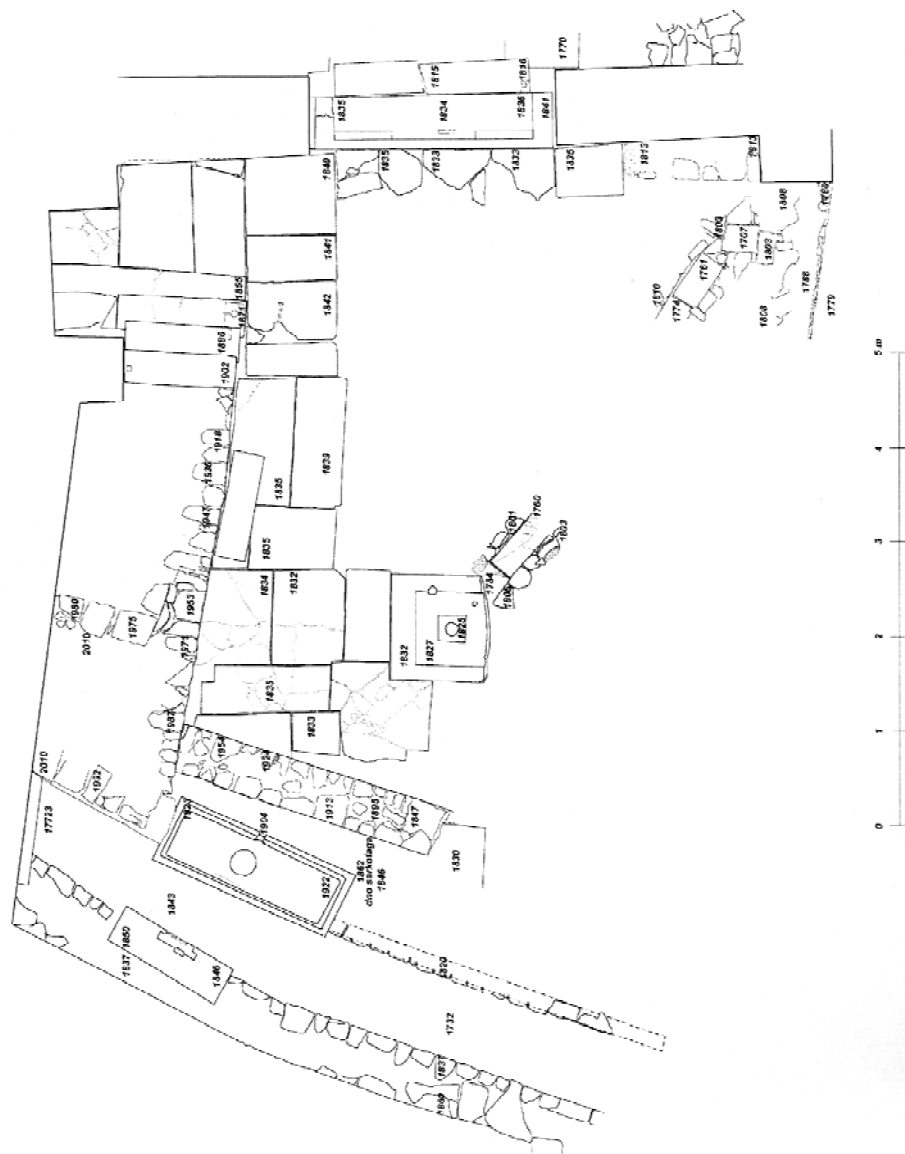
Exedrae (I.409) and (I.510) were pulled down, and piscinae (I.408 and I.506) covered as well as hypocausts in rooms (I.4) and (I.5). New floor was put that corresponds to the level of the floor in room (I.1). A wall and possibly a door with architrave with a cross (?) were raised above wall (I.505). The threshold in door (I.107) was lowered. Simultaneously with building a semi-circular bench (I.111), slabs for the new floor (I.109) and (I.110) were set. In this phase of partitioning door (I.113) might have been opened towards corridor (I.7) in the eastern side of the building. Western yard (I.6) was paved; a fountain was raised and supplied with water directly from the aquaeduct. Water was lifted by means of watermill wheel.

In the 5th and 6th c. the thermal structure was put out of function and destroyed. Yard (I.6), where a fountain was placed, was being arranged. From the aquaeduct canal limestone slabs were raised (built into the stairs (II.1)) and the water from there was lifted by means of a watermill wheel so as to supply the fountain.

5. Phase Five – The changes in room (I.2) happened at a higher level, a staircase was added that led from area (II.2) to the raised level of the floor of area (I.2). Area (II.4) was built, wells were dug in area (II.3) and in the terrace to the north from area (I.2) to get the water from a canal of the aquaeduct.

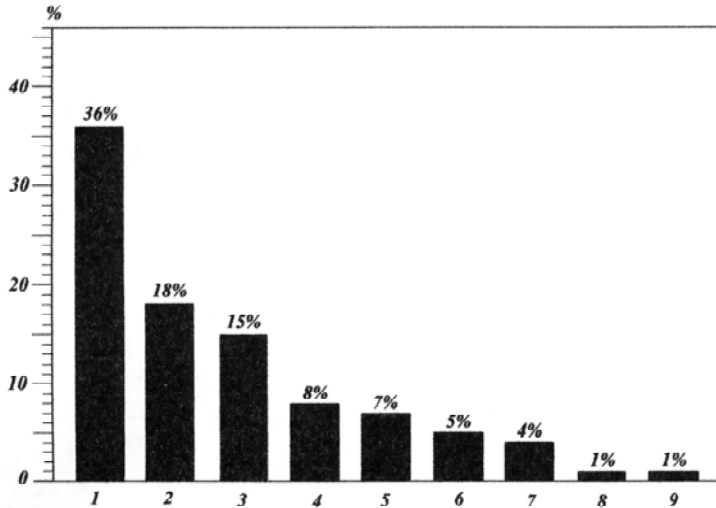
Two walls (I.802 and I.803) were built to protect the Watermill wheel. A cistern was put in the northern part of corridor (I.7) – under the canal of the aquaeduct. These changes happened in 7th c. – the building was fortified, and frequent action was particularly taken in regard to water supplies.

Translation: Danica Šantić

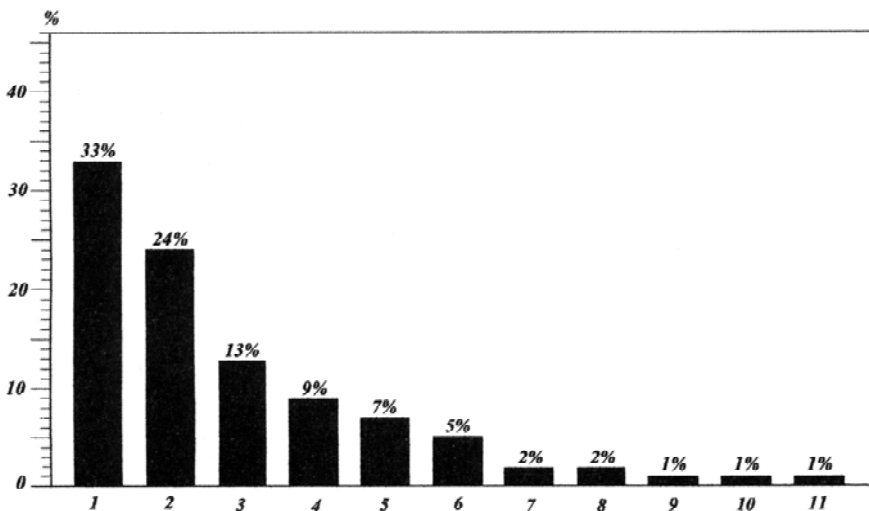

Plan 1. Tloris dvorišta s fontanom (I.6) (B. Pender i M. Čorić)

T. I

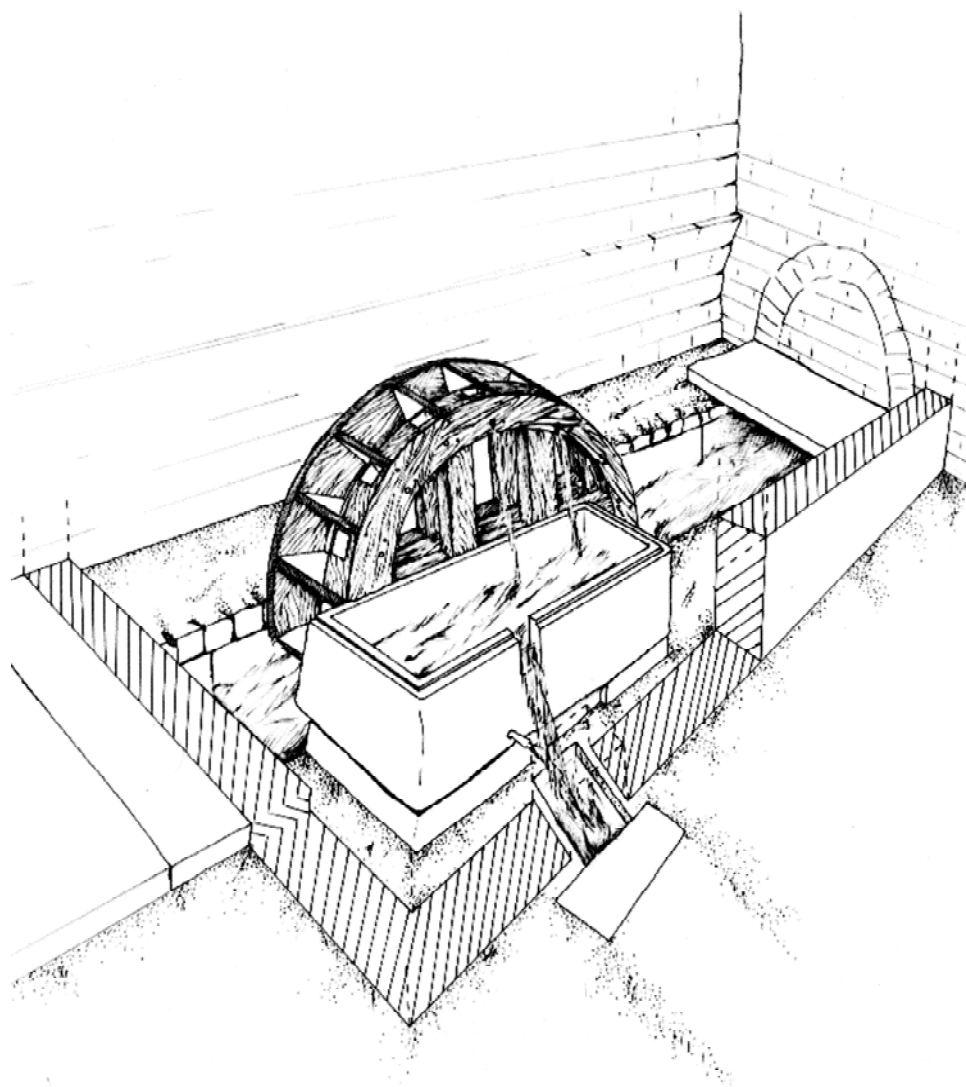
1. Zastupljenost pojedinih vrsta keramike - sloj I.10007: 1. amfore, 2. egejski lonci i casserole, 3. afrička crveno glačana keramika-stolno posuđe, 4. afrička crveno glačana keramika-posuđe za kuhanje, 5. posuđe za spremanje hrane i vrčevi, 6. gruba lokalna keramika, 7. keramika tankih stijenki, 8. istočna sigillata B, 9. svjetiljke, 10. tegule, 11. terra sigillata

2. Zastupljenost pojedinih vrsta keramike – sloj I.60001: 1. amfore, 2. afrička crveno glačana keramika-stolno posuđe, 3. egejski lonci i casserole, 4. posuđe za spremanje hrane i ulomci vrčeva, 5. afrička crveno glačana keramika-posuđe za kuhanje, 6. gruba lokalna keramika, 7. keramika tankih stijenki, 8. istočna sigillata B, 9. svjetiljke.

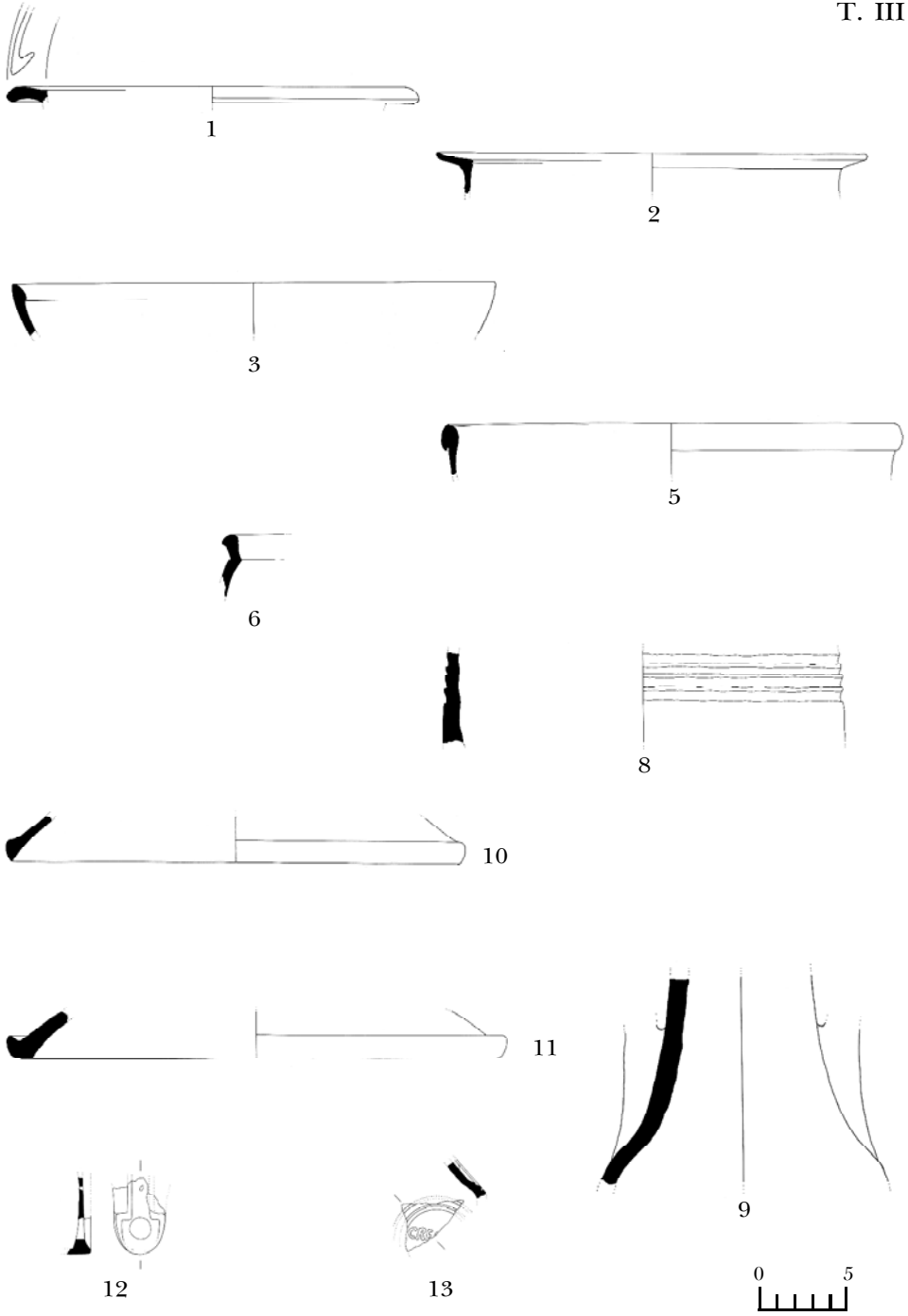
(Tablu je izradila I. Vukšić)

T. II

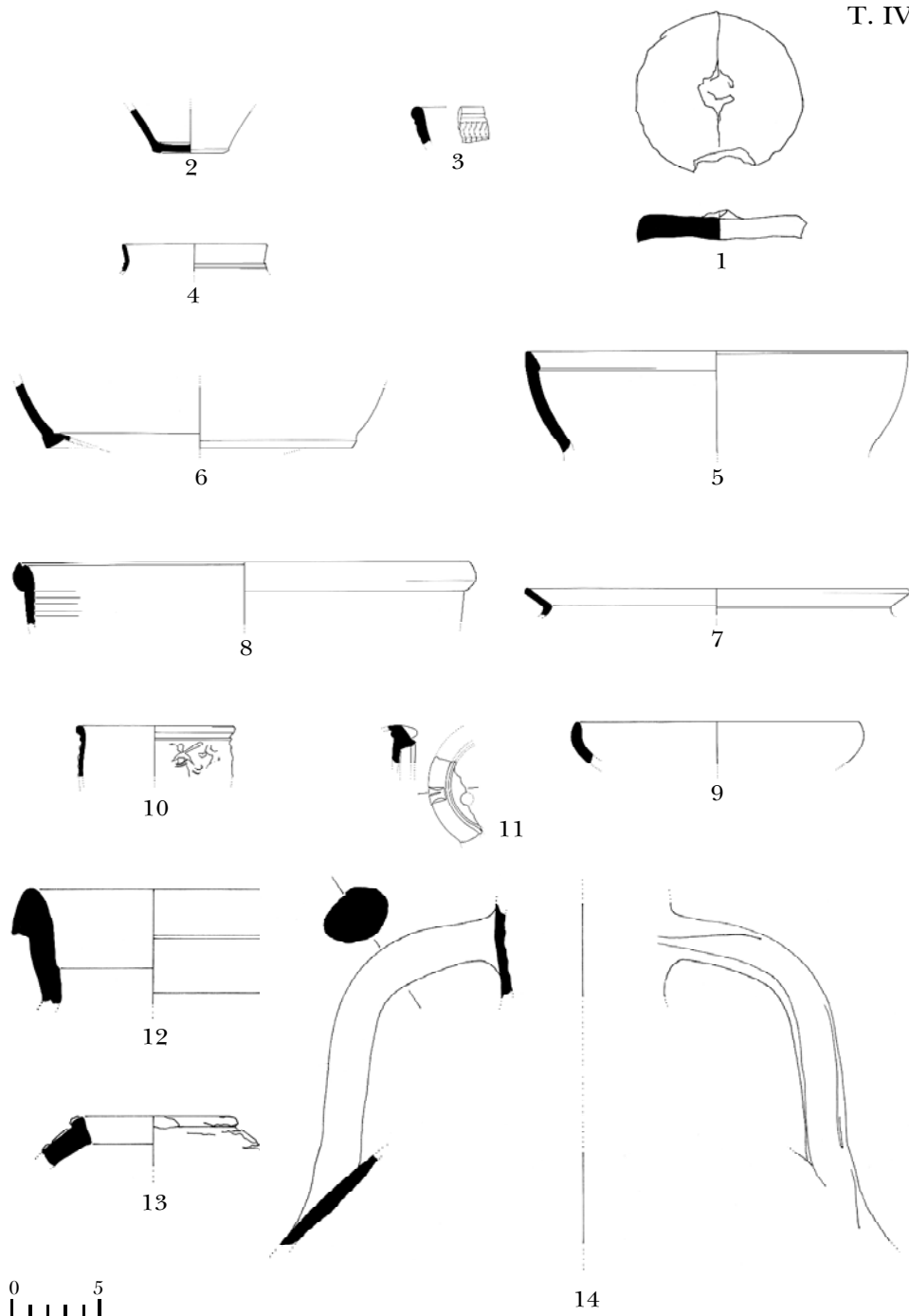

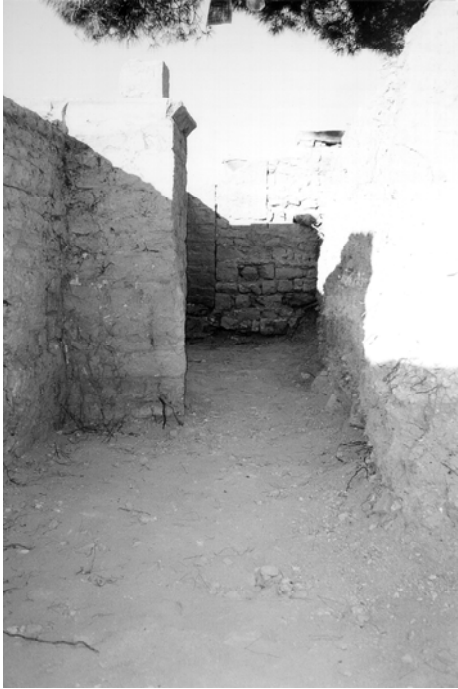
*Rekonstrukcija vodeničkog kola kojim je voda podizana iz akvedukta do sarkofaga.
(Crtež L. Fiacchi)*

T. III

T. IV

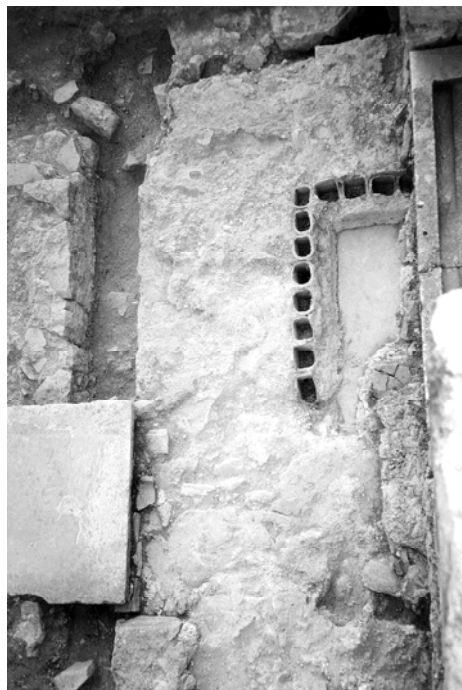
*Sl. 1. Sonda u prostoru I.2.
(Foto: M. Bilić)*

*Sl. 2. Zid I.203 i spoj sa zapadnim
kontraforom «Oratorija A»
(Foto: J. Mardešić)*

Sl. 3. Sonda u prostoru I.1. (Foto: M. Bilić)

*Sl. 4. Piscina I.408 i kanal I.121.
(Foto: M. Bilić)*

Sl. 5. Kanal I.121. (Foto: M. Bilić)

*Sl. 6. Jama koja je preostala kao trag
ukopa osovine dizalice? te zid iznad kojeg
je podignut južni zid «Oratorija A».
(Foto: J. Mardešić)*

Sl. 7. Pogled na sondu u prostoru I.1. (Foto: M. Bilić)

Sl. 8. Sonda u prostoru I.3. (Foto: J. Mardešić)

Sl. 9. Jedan od južnih kontrafora «Oratorija A». Kontrafor je izgrađen iznad ranijeg zida. (Foto: J. Mardešić)

Sl. 10. Dvorište I.6 sa sarkofagom, fontanom i kanalom. (Foto: J. Mardešić)

Sl. 11. «Kolektor» i kanal koji je dovođio vodu iz pravca fontane. (Foto: M. Bilić)

Sl. 12. Sarkofag koji je postavljen uz kanal vodovoda. (Foto: J. Mardešić)

Sl. 13. Tragovi osovine vodeničkog kola na ploči iznad kanala vodovoda. (Foto: J. Mardešić)